

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2022
LXIV. ÉVFOLYAM

3. SZÁM

W. Pohl – J. Krause– Vida T. – P. J. Geary
Integrált genetika

Gloviczki Ráhel
A középkori magyar királykoronázás

Kádas István
Katonaságmegváltás és rendkívüli adó Hunyadi Mátyás uralma elején

---

Fóti Miklós
Mikla puszta várossá válása 1578-ban

Tóth Gergely
Bél Mátyás elfeledett önéletrajza 1746-ból

Hantos-Varga Márta
Avítt antijudaizmus és modern fajelmélet között

Csapody Tamás
A cservenkai exhumálások története

Kiss Rita
Az 1956-os magyar menekültek beilleszkedése Bajorországban

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:*
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>

A 2022-es évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap, a Magyar Tudományos Akadémia
és az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXIV. évfolyam, 2022. 3. szám

TANULMÁNYOK

- Walter Pohl – Johannes Krause – Vida Tivadar – Patrick J. Geary**
Az 5–9. századi Kelet-Közép-Európa integratív archaeogenetikai,
régészeti és történeti vizsgálata, Kr. u. 400–900.
A HistoGenes 856453 ERC-Synergy Grant 341
- Gloviczki Ráhel** A középkori magyar királykoronázás összeurópai
kontextusban 355
- Kádas István** Amikor megváltás az adó. Katonaságmegváltás
és rendkívüli adó Hunyadi Mátyás uralma elején (1458–1466) 383
- Fóti Miklós** Egy szokatlan demográfiai jelenség és háttere a szegedi
szandzsák területéről. Mikla puszta hirtelen várossá válása 1578-ban 403
- Tóth Gergely** Egy hungarus értelmiségi pályafutásának tipikus
és egyedi vonásai. Bél Mátyás elfeledett (ön)életrajza 417
- Hantos-Varga Márta** Avítt antijudaizmus és modern fajelmélet között.
Katolikus szerzők zsidóellenes argumentációjának szürke zónája 447
- Csapody Tamás** A cservenkai exhumálások története 481
- Kiss Rita** Az 1956-os magyar menekültek beilleszkedése
Bajorországban 513
- ### ADATTÁR
- Kádár Zsófia – B. Székely Dorottya Piroska** Adattár a 17. századi
magyar országgyűléseken szereplő egyháziakról 533
- ### MÉRLEG
- Varga Balázs** Győr város monográfiáinak története a dualizmus
korától napjainkig 627

AMIKOR MEGVÁLTÁS AZ ADÓ

Katonaságmegváltás és rendkívüli adó Hunyadi Mátyás uralma elején (1458–1466)

KÁDAS ISTVÁN

WHEN THE TAX IS A REDEMPTION

Redemption of Military Service and Extraordinary Taxation
in the Early Years of King Matthias's Reign (1458–1466)

Extraordinary taxation levied in the first half of King Matthias's reign was mostly justified by military necessities and generally put to the financing of military campaigns. The amount and administration of the tax, then generally collected under the name of *contributio*, varied from year to year and from levy to levy. On top of the countrywide taxes, however, there also existed regional levies, with one or more counties offering taxes for particular military ventures. Moreover, the scholarly literature also reckons with a extraordinary military tax, called *taxa exercitua*, that would have been levied in redemption of the so-called *militia portalis*. A detailed examination of extraordinary taxation, and of the connections between taxation and military service, has clearly proved that there was no separate tax for the redemption of military service, distinct from the *contributio*, and nor is this distinction supported by the terminology. Rather, as had been the case before, it was the personal military service of the nobility that could be redeemed through the paying of the *contributio*. Accordingly, this tax could not be collected from the tenants of the nobility who served in person.

Keywords: tax, extraordinary military tax, *militia portalis*, King Matthias

---

Az 1458-ban trónra lépő ifjú Mátyás legégetőbb problémája a hatalma stabilizálásához nélkülözhetetlen Szent Korona mielőbbi visszaszerzésén túl a „cseh” zsoldosok uralmának felszámolása volt a Felső Rézséken,¹ mindemelllett az oszmán támadás veszélye is napirenden maradt. A hadjáratok finanszírozásához, a katonák kifizetéséhez és az alkuval visszaszerzendő várak, illetve a korona kiváltásához – egy később élt klasszikussal, Raimondo Montecuccolival szólva – pénzre, pénzre és pénzre volt szüksége, s ennek előteremtéséhez fő forrásait a különféle adók jelentették. Jelen tanulmányban a Mátyás-kor elején szedett rendkívüli adót vizsgálom, külön figyelmet fordítva a katonáskodás megváltására

---

Kádas István, tudományos munkatárs, BTK TTI, Középkori osztály. A kutatás az ITM NKFI Alapból nyújtott támogatásával, az NKFIH által kibocsátott TKP 2021. NKTA-15. sz. támogatói okirat alapján valósult meg.

¹ Vö. Pálosfalvi Tamás: Szegedtől Újvárig. Az 1458–1459. esztendőkről krónikájához. *Századok* 147 (2013) 353.

szedett hozzájárulásra. Az elemzés időkeretét tekintve kézenfekvő határt jelent az 1467. évi kincstári reform, ez az időszak ugyanis mind az adózás, mind pedig a hadi finanszírozás szempontjából is fordulópontként fogható fel: ekkor ér véget a Felső Részek kapitányainak működése,² valamint Mátyás törökpolitikájában is cezúra volt.³ Mindenesetre a katonaságmegváltás terén bizonyos kontinuitás is kimutatható, így érdemes röviden kitérni a reformot követő évekre is.

Kis terminológia

A királyság „rendes” éves adóját, azaz a kamarahasznát a korszakban is következetesen behajtották, melynek mértéke jobbágytelkenként egyötöd aranyforint volt.⁴ Ezt az adót rendre az év legelején rótták ki és szedték be.⁵ A kamarahaszna fontos szerepet töltött be a hadi események elő- vagy utófinanszírozásában, az egyes bárók, illetve az udvar katonatiszti gyakran kapták meg bizonyos megyék adóját hadi kiadásaik fedezésére.⁶ Szintén fontos szerepet játszottak a városok, amelyek hadiszerekkel, katonákkal, illetve a rendesen fölül különféle rendkívüli adókkal is hozzájárultak a hadjáratok sikeréhez, de a Szent Korona ügyében is fizettek soron kívüli adót.⁷ Jelen elemzés azonban kifejezetten az ország jobbágyságára kivetett rendkívüli adóval foglalkozik, melynek mértéke, kirovási és behajtási ideje, adminisztrációja, illetve felhasználási célja is változatos volt. Az adó kivetését azonban általában ugyancsak háborús helyzettel – a cseh- és a törökkérdéssel – indokolták, emellett a korona visszaszerzése volt olyan országosan jelentős ügy, amelyre adót ajánlottak meg.

A rendkívüli adó a korszakban leginkább *contributio* [hozzájárulás] néven szerepel a forrásokban, a *subsidium* [segély] kifejezést a rendkívüli portális adóra csak 1468 után alkalmazták.⁸ Mindemellett azonban gyakran csupán *taxa* szóval utalnak rá, melyet töb-

² Horváth Richárd: A Felső Részek kapitánysága a Mátyás-korban. *Századok* 137 (2003) 950.

³ Tamás Pálosfalvi: *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman–Hungarian Warfare, 1389–1526*. Leiden–Boston, 2018. 228.

⁴ 1464. július 20. Tóth-Szabó Pál: *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*. Bp., 1917. 446–447.

⁵ 1466. január 1. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) Diplomatikai Levéltár (= DL) 28285. Vö. 1447. december 17. MNL OL DL 31570. További adatok: 1458. január 10. (Sopron megye.) *Sopron szabad királyi város története*. I/1–II/6. Közli Házi Jenő. Sopron, 1921–1943. (= Sopron) I/4. 255.; 1461. február 28. (Szabolcs megye.) *a zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. I–XI. Szerk. Nagy Imre et al. Pest–Bp., 1871–1931. (= Zichy) X. 137.; 1463. február 14. (Vas megye.) MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény (= DF) 262566.; 1465. február 10., 19. (Zemplén megye.) MNL OL DF 234787., 223087.

⁶ Kubinyi András: A Mátyás-kori államszervezet. In: *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Szerk. Rázsó Gyula – V. Molnár László. Bp., 1990. 98–99. Vö. Pálosfalvi Tamás: *Monarchia vagy rendi állam? Gondolatok a késő középkori magyar állam jellegéről*. *Századok* 154 (2020) 147.

⁷ Kubinyi András: Városaink háborús terhei Mátyás alatt. In: *uő: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és a Jagelló-kor hadtörténete*. Bp., 93–104.; Kádas István: Késmárk visszavétele. Az 1462. évi rendkívüli adó kivetése a Felső Részeken. In: *Határon innen és túl. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István – Weisz Boglárka. Bp., 2021. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 24–26.

⁸ a *subsidiumpul*. 1468: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458–1490*. Ed. Franciscus Döry et al. Bp., 1989. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 19) (= DRH 1458–1490.)

bek között a *contributio* szinonimájaként is használták.⁹ A *contributio* kivetése a vizsgált időszakban meglehetősen gyakori volt, 1458 és 1467 között minden évből maradt fenn adat valamiféle rendkívüli hozzájárulás fizetésére, általában hadi finanszírozás céljából. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a *contributio* nemcsak országos, minden megyére kiterjedő rendkívüli adót takarhatott, utaltak így a csupán bizonyos megyéket, megyecsoportokat érintő partikuláris adókra is. Ez különösen a Felső Részek esetében fordult elő, ahol a cseh jelenlét visszaszorítására és felszámolására többször ajánlott meg az érintett megyék nemessége rendkívüli hozzájárulást a főkapitány számára.

A szakirodalom ezen időszakról írva beszél még egy sajátos „hadi adóról”, az olykor hadakozópénzként is fordított *taxa exercitua*lról.¹⁰ Erről az adóról Kubinyi András a következőket írta alapvető jelentőségű, a korszak államszervezetét bemutató tanulmányában: „1459-től 1471-ig bezárólag öt alkalommal maradt fenn adat hadi adóra (*taxa exercitua*lis), amely nem azonos a »segéllyel«, hanem a katonáskodás, pontosabban a telekkatonaság megváltására szolgált.”¹¹ A hivatkozott öt év forrásai alapján azonban egyértelmű, hogy ezekben az esetekben sem beszélhetünk letisztult fogalomhasználatról, a *taxa exercitua*lis szókapcsolat mindössze két esetben fordul elő. Máskor ezekre az adókra *contributio exercitua*lis, vagy csupán *contributio*, esetleg 1468 után *subsidium* néven utalnak, hasonlóan a „klasszikusan” rendkívüli adóként értelmezett adatokhoz.¹² A *contributio* és *taxa* mellett olykor megjelenő „hadi” jelző csupán az adó katonai felhasználási célját hangsúlyozza, hasonlóképpen ahhoz, ahogy már a Zsigmond király idején szedett rendkívüli adók esetében is fel-felbukkan az *exercitua*lis kitétel.¹³ 1443-ban a Szávától délre eső területeken eljáró adószedő nevezte *taxa exercitua*lisnak a Szlavóniában ekkor Bátmonostori Töttös László által adminisztrált rendkívüli adót,¹⁴ melyre az országgyűlési végzés a *pecunialis contributio* kifejezést használta.¹⁵ A két adó tehát a terminológiát tekintve éle-

177–178.; 1471. december. MNL OL DL 45482.; 1474. december 16. MNL OL DL 17628.; 1477. július 10. MNL OL DF 270404. A *contributio* szó szintén használatban maradt, pl. 1475. március 2. MNL OL DL 85054.; 1475. május 30. MNL OL DL 17696.

⁹ 1459. október 18. MNL OL DL 44929.; 1465. szeptember 8. Sopron I/5. 203.

¹⁰ Bárány Attila – B. Szabó János – Veszprémy László: A késő középkor hadtörténete (1387–1490). In: *Magyarország hadtörténete. I–IV.* Szerk. Veszprémy László et al. Bp., 2017–2018. I. (A kezdetektől 1526-ig) 239.

¹¹ Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet, 110.

¹² 1459. május 10. MNL OL DL 31711.; 1459. július 19. Tóth-Szabó: *A cseh-huszita mozgalmak, 422–424.*; 1463. július 18. MNL OL DL 59498.; 1463. június 21., 25. *A Szapolyai család oklevéltára. I. Levelek és oklevelek (1458–1526).* Közread. Neumann Tibor. Bp., 2012. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak) (= Szapolyai oklt.) 74–75.; 1463. szeptember 24. MNL OL DL 31811.; 1464. április 15. Uo. 67000.; 1464. június 29. Uo. 74679. 35.; 1464. július 18. Zichy X. 319.; 1467. november 9. MNL OL DL 67837.; 1471. december. Uo. 65105., 45482.

¹³ Pl. „... collecta exercitua” 1389. február 16. *Magyarország melléktartományainak oklevéltára. I–II.* Szerk. Thallóczy Lajos – Áldásy Antal – Hodinka Antal. Bp., 1903–1907. II. (A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526) 22–23.; „... taxa exercitua” 1422. július 1. *Zsigmondkori oklevéltár. I–XIII. (1387–1426.)* Összeáll. Mályusz Elemér et al. Bp., 1951–2017. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52 és 55) (= ZsO) IX. 743. sz.

¹⁴ 1443. június 10. Zichy XII. 197.

¹⁵ 1443. március. *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457.* Ed. Franciscus Döry – Georgius Bónis – Vera Bácskai. Bp., 1976. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 11) (= DRH 1301–1457) 318.

sen nem különült el egymástól, sőt a későbbiekben amellet érvelek, hogy nem is beszélhetünk két külön adóról.

Országos és partikuláris adók a Felső Rézéken

A rendkívüli adó évente többszöri kivetésére utaló adatok mögött a korszakban – az elhúzódó hátralékbehajtáson túl – gyakran partikuláris adók álltak. Erre leginkább a jó forrásadottságú Felső Rézokról maradt fenn adat, ahol a csehek elleni hadjáratok miatt szedtek regionális különadókat, de a déli megyék esetében is lehettek ilyen adószedések.¹⁶ Mindazonáltal az országos rendkívüli adó felhasználása is rugalmas volt, sokszor a helyi háborús kiadások fedezésére irányították át. Mátyás uralma elején, 1458 novemberében is már a Felső Rézek védelmére hajtották be a rendkívüli adót a térség megyéiben, méghezzá Pálóci László országbíró felügyelete alatt.¹⁷ Feltehetően az ekkortájt, a török elleni szerbiai hadművelet finanszírozására szedett országos egyforintos adót¹⁸ rendelték helyi célokra, a pénz pedig a csehek ellen Hédervári László egri püspök és Cudar Simon ajtónállómester vezetésével megindított hadjárat költségeinek fedezésére szolgálhatott.¹⁹

A Felső Rézekre még a polgárháború során befészkelődő „cseh testvérek” ellen folyó katonai akciókat főkapitányi, kapitányi tisztséget viselő személyek irányították. Ezt az intézményt Horváth Richárd vizsgálta behatóbban, kitérve a kapitányok tevékenységének pénzügyi hátterére is. Kutatásából egyebek mellett az is kiderült, hogy a hadműveletek finanszírozására, a katonák fizetésére általában helyi forrásokat használtak fel, éspedig a környező megyék és városok adóit.²⁰ Ez többnyire azt jelentette, hogy az érintett megyék rendes és rendkívüli adóiból bizonyos összegeket,²¹ ha nem éppen annak teljes egészét kapta meg a (fő)kapitány kiadásai fedezésére.

E kifizetéseket jól illusztrálja az 1461. évi adó sorsa. E rendkívüli adót a márciusi budai országgyűlésen vetették ki a királyság minden egyes megyéjére, a köz érdekében, az ország ellenségeivel szemben folytatandó háborúra hivatkozva.²² Az egyik felhasználási cél a Sáros és Újvár várakat ostromló királyi sereg költségeinek fedezése volt. Egy Szapolyai Imre főkincstartó és főkapitány referálta királyi parancs már márciusban utasította Várdai István kalocsa-bácsi érseket, hogy fizesse ki az egyforintos contributióból a Sáros ostrománál harcoló Balai György tíz lovasának havi zsoldját, 32 forintot.²³ Balai Külső-

¹⁶ Például Szlavóniában 1458 augusztusában hajtottak be valamiféle contributiót (1458. augusztus 8. MNL OL DF 287994.), míg 1464-ben a szlavóniai nemesség különadót ajánlott meg. Egyetemi Könyvtár Kézirattára. Kaprinai-gyűjtemény. B sorozat. LXIV. kötet (= Kaprinai B 64) 568–569.

¹⁷ Legalábbis Pálócinak egy adóelengedéssel kapcsolatos utasítása alapján erre következtethetünk. 1458. november 12. MNL OL DL 31696.

¹⁸ 1458. október 9. *Magyar diplomacziái emlékek Mátyás király korából*. I–IV. Szerk. Nagy Iván – B. Nyáry Albert. Bp., 1875–1878. (= MDE) I. 38–39.; Pálosfalvi: *From Nicopolis*, 196–197.

¹⁹ 1458. október 3. MNL OL DF 213732.

²⁰ Horváth: *A Felső Rézek*, 947–948.

²¹ 1461. augusztus 23. Szapolyai okl. 56.

²² 1461. április 19. Zichy X. 144.; 1461. május 5. MNL OL DF 275441.

²³ 1461. március 26. Zichy X. 140.

Szolnok, Heves, Abaúj és Borsod megyékben birtokolt;²⁴ így az, hogy a zsold kifizetése Várdaira hárult, feltehetően azzal magyarázható, hogy az 1461. évi adó adminisztrálása – legalábbis részben – az érsek kezén futott át. Elképzelhető, hogy az egyik Sáros megyei adószedő, Demeter bácsi kanonok is az érsek embereként járt el.²⁵ Demeter és társa, Szinyei János közvetlenül is juttatott adóforintokat a királyi katonák fizetésére Szapolyai Imrének, illetve fivérének, Szapolyai István kapitánynak. 1461 augusztusában kaptak nyugtát arról a 106,5 forintról, amit a katonák zsoldjára adtak át, illetve további 76 forintról, amit a kincstartó fivérének, az Újvárt ostromló Szapolyai Istvánnak nyújtottak át az ostrom idején, ugyancsak zsoldkölségre (továbbá egy forintot ólomra).²⁶

1461 szeptemberében Mátyás király már arra utasította az adószedőket, hogy a Sáros és Szepes megyékből származó rendkívüli adó teljes egészét Szapolyai Istvánnak adják át,²⁷ aki különben a következő évi sárosi kamarahasznából is részesült.²⁸ Az 1461. évi adót természetesen nemcsak a Felső, hanem az Alsó Részek védelmére is szánták, a király az év márciusában Szakolyi Péter királyi kapitányt küldte a déli részekre, aki az adó behajtásában is részt vállalt.²⁹

Nemcsak az 1461. évi országos adó felhasználási célja esetében érhetők tetten a regionális igények, hanem a következő évi, a Szent Korona visszaváltásához szükséges összeg előteremtésére megajánlott országos rendkívüli adó során is. Amíg ugyanis a királyság nagy részén az adót a korona ügyével indokolták, addig az északi megyékben a cseh kézen lévő várak és városok visszaszerzésére hivatkozva követelte az uralkodó az adóforintokat. Északkeleten, a kassai kés (*cultellus*, azaz kamarahaszna-kerület) megyében Késmárk és más szepesi helyek cseh kézből történő visszaszerzésére szedték ugyanezen rendkívüli adót, a korona ügye el is halványul az ebből a térségből fennmaradt forrásokban.³⁰ A későbbi években – ahogy erről a katonaságmegváltás kapcsán még lesz szó – szintén kimutatható, hogy az országos adó egy részét helyi célokra fordították, különösen a Felső Részek esetében.

A Felső Részeken az érintett megyék főurai, főpapjai és nemesei olykor maguk is megajánlottak különadókat a főkapitány számára. Az efféle partikuláris adók előzményét az 1454. évi terebesi gyűlés határozataiban találjuk. A Terebesen [Zemplén megye] összegyűlt bárók és nemesek a rend helyreállítására Rozgonyi Osvátot tették meg kapitánnyá, seregének fizetésére pedig telkenként negyedforintos adót vetettek ki jobbágyaikra. Az adó adminisztrációját a megyék bonyolították le választott adószedők révén, sőt a sereg kifi-

²⁴ 1461. december 28. MNL OL DL 95374.; 1466. október 15. Uo. 83772.; 1465. október 17. Uo. 90064.

²⁵ 1461. augusztus 23. Szapolyai oklt. 56.; C. Tóth Norbert: *A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája*. Kalocsa, 2019. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 15; Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 11) 63.

²⁶ 1461. augusztus 25. Szapolyai oklt. 56.

²⁷ 1461. szeptember 14. MNL OL DL 70261.; 1462. március 12. Szapolyai oklt. 58–59.

²⁸ 1462. március 12., 17. Szapolyai oklt. 58–60.

²⁹ Zichy X. 139. Vö. Pálosfalvi: *From Nicopolis*, 203.

³⁰ Kádas: Késmárk visszavétele, 15–16. Vö. Pálosfalvi Tamás: *Koronázástól koronázásig. A korona elrablása és hazatérése (1440–1464)*. In: *A Szent Korona hazatér. A magyar korona tizenegy külföldi útja (1205–1978)*. Szerk. Pálffy Géza. Bp., 2019. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 155–157.

zetését követően a fennmaradó összeggel szintén a megyék rendelkezhettek.³¹ 1459. március végén Cudar Simon, valamint Pálóci László vezették a térségben a hadműveleteket, mindketten főkapitányi minőségben.³² A két kapitány adót szedtetett a Felső Részek megyéiben, melyet *contributio exercitialis*nak neveztek, mértéke pedig négy jobbágytelkenként tett ki egy aranyforintot, tehát ismét egy negyedforintos hozzájárulásról volt szó.³³ Erről tudható, hogy a Felső Részek megyéinek főpapjai, bárói és nemesei ajánlották meg országrésziük védelmére, fő felhasználási célja pedig az Eperjes városát védelmező katonák fizetése és ellátása volt.³⁴ Az adó behajtása és kirovása a főkapitányok familiárisaira hárult.³⁵

Az 1459 tavaszi–nyári hadjárat ugyan hamar békével zárult, ám októberben újra hadba szálltak bizonyos északkeleti megyék Jan Talafuz cseh zsoldoskapitány ellenében, aki erődítményt épített a Tapoly menti Komlóson. Az uralkodó a zempléniiek kérésére Pálóci Lászlót tette meg a sereg vezetőjévé, továbbá Kassa, Bártfa és Eperjes városainak is parancsba adta, hogy csapataikkal csatlakozzanak a hadjáratához.³⁶ A Pálócival hadra kelt nemesek újabb rendkívüli adót ajánlottak meg a főkapitány számára a katonák fizetésére, melynek kirovására és behajtására Pálóci a saját familiárisait küldte ki a megyékbe.³⁷ Megjegyzendő, hogy 1459 novemberében Zala megyében is rendkívüli adót szedtek,³⁸ a két adókievítés kapcsolata azonban bizonytalan; felvethető ugyan, hogy ezúttal is az országos adó helyi felhasználásáról van szó, az oklevél azonban inkább egy olyan hozzájárulásra utal, amelyet a hadi táborban, a jelen lévő helyi birtokosok ajánlottak meg. Pálóci és a vele hadba szállt bárók (Perényi István, valamint Homonnai Bertalan és István) 1460 áprilisában egyeztek meg Komlós cseh kapitányaival a vár lerombolásáról – melyért 4250 aranyforintot ígértek Pálóciék – és karácsonyig tartó fegyverszünetről.³⁹ A komlósi kapitányok a fegyverszünetet öt megyével (Abaúj, Sáros, Szepes, Zemplén és Ung), valamint három várossal (Kassa, Bártfa, Lőcse) kötötték, ezek csapatai vehettek részt a hadjáratban.⁴⁰

1464-ben bizonyosan újra partikuláris adót szedtek a Felső Részeken. Ezt, ahogy 1454-ben és valószínűleg 1459-ben is, a kassai kamarahaszna-kerület megyéinek nemessége ajánlotta meg, ezúttal Szapolyai István kapitány számára, hogy abból zsoldosokat fogad-

³¹ 1454. november 22. *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. I–VIII. Szerk. Nagy Imre et al. Győr–Bp., 1865–1891. VII. 470–475.; Kádas István: Az adószedés megyei kezelése (1436–1474). In: *Márvány, tárház, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádas István – Skorka Renáta – Weisz Boglárka. Bp., 2019. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 137.

³² 1459. március 27. MNL OL DF 270349.

³³ 1459. május 10. MNL OL DL 31711.

³⁴ 1459. július 19. Tóth-Szabó: *A cseh-huszinga mozgalmak*, 422–424.

³⁵ 1459. április 23., 25. MNL OL DF 213795., 213796.; 1459. május 10. MNL OL DL 31711.

³⁶ *Bártfa szabad királyi város levéltára. 1319–1526. I–II*. Szerk. Iványi Béla. Bp., 1910. (= Bártfa) I. 179–180. (1141., 1145., 1146. sz.)

³⁷ 1459. november 15. MNL OL DL 31728.

³⁸ 1459. november 10. MNL OL DL 15418.

³⁹ Jiří Jurok: Čestí husitiští a katolíciští kondotiéři z Moravy na Slovensku v 15. století (Období bratřičků). *Vojenská Historiá. Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo* (2005) Nr. 4. 7.

⁴⁰ 1460. április 15. *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*. Ed. Carolus Wagner. Posonii–Cassoviae, 1780. 66–69. 1460 júliusának elején Sáros megyében a csehek kifizetésére (*ad solutionem Bohemorum*) szedtek valamiféle adót (1460. július 4. MNL OL DF 213904.). A szűkszavú oklevél megfogalmazása alapján felvethető, hogy az nem az ekkortájt zajló királyi hadjáratához, hanem Komlós vagy más erődítmény kiváltására, lerombolására fizetendő váltságdíjhoz köthető. Vö. 1460. június 6. MNL OL DF 213898.; 1460. július 29. Uo. 213917.

jon. Az adómegajánlást az tette indokoltta, hogy az év őszén cseh katonák fenyegették a Szepességet, Stóla kolostorát el is foglalták.⁴¹ E különadó öt jobbágytelkenként tett ki egy aranyforintot, s feltehetően megyebéli nemesek szedték be.⁴²

A Felső Részek birtokosai által megajánlott partikuláris adók (1454, 1459, 1464) esetében elmondható, hogy általában nem egyforintos, hanem negyed- vagy ötödforintos hozzájárulás volt. Ezek egy konkrét cél, egy meghatározott katonai akció finanszírozására, lényegében a Felső Részek főkapitányainak seregében hadakozó katonák zsoldjának fedezésére szolgáltak. Amolyan „kiegészítő” adók voltak, de ezek mellett az országos adó innen befolyt részét is át-átírányították „regionális célokra”.

A nemesi felkelés és a telekkatonaság megváltása

Kubinyi András öt esetben (1459, 1463, 1464, 1467, 1471) említ a rendkívüli adótól független, azon felül, a telekkatonaság megváltására szedett „hadiadót”, *taxa exercitaulist*.⁴³ Kubinyinak nem volt célja ennek az adótípusnak a részletes elemzése, csupán egy általánosító, összegző megállapítás kapcsán tért ki rá. Idézett állítása több ponton módosítható.

1458–1459 fordulóján a szegedi országgyűlés valóban elrendelte a telekkatonaságot, még ha a dekrétum tiltotta is annak pénzbeli megváltását.⁴⁴ A királyi udvar még januárban ki is küldte a megyékbe a *connumerátorokat* a jobbágytelkek számbavételére. Veszprémben e feladat Váti Mihályra és Essegvári Pálra hárult, ők azonban nem szedtek adót;⁴⁵ az előző év őszén kirótt *contributio* is csupán nemrég futhatott be.⁴⁶ Az 1459. évi telekkatonasághoz tehát nem tudunk megváltást kötni. Kubinyi sem tett így, hanem az 1459. évi tavaszán a Felső Részeken megajánlott, fentebb részletezett partikuláris adót sorolta ide. Ez ugyan meghatározott katonai kiadások fedezését célozta meg, de ez sem megváltás volt. Érdekesebb azonban a Felső Részeken 1459-ben szedett második adó, melyet az év novemberében ajánlott meg a hadba vonult nemesség. A jelenlevőknek ugyanis „gondjuk volt” az otthon maradt, a hadakozás terhe alól kibúvó társaikra is, az ő jobbágyaikra ugyanis kétszer annyi adót róttak, mint sajátjaikra.⁴⁷ Az adó mértéke sajnos bizonytalan, ám a hadra kelést megtagadókra Zsigmond 1397. évi törvénye szerint jobbágyonként egy aranyforintos bírságot kellett kivetni.⁴⁸ Később az ilyen esetekben

⁴¹ 1464. szeptember 14. Szapolyai oklt. 98–99.; 1464. december 13. Uo. 100–101.

⁴² 1464. december 30. Uo. 103.

⁴³ Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet, 144. 394. j.

⁴⁴ 1459. január 5. DRH 1458–1490. 114.

⁴⁵ 1459. január 9. MNL OL DL 102541., Borosy András: *A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben*. Bp., 1971. 38.

⁴⁶ 1458. október 9. MDE I. 38–39.

⁴⁷ 1459. november 15. MNL OL DL 31728.

⁴⁸ 1397. október. DRH 1301–1457. 161–162.

birtoklefoglalást és jószágvesztést helyeztek kilátásba, de arra is utalnak nyomok, hogy az efféle büntetés még 1471-ben is létezett.⁴⁹

A nemesi katonáskodás Mátyás-kori, adóval történő megváltásának legszemléletesebb példája az 1460 nyarán, szintén hadi táborban megajánlott rendkívüli adó. Ekkor Mátyás király személyesen vezetett hadjáratot a Heves, Borsod és Gömör megyei cseh erődítmények ellen.⁵⁰ A királyi sereg még júliusban győzelmet aratott [Gyöngyös]Patánál, majd augusztusban Sajónémetit, míg szeptemberben Serkét is bevette.⁵¹ A harcok októberben–novemberben északon, Abaúj és Sáros megyékben folytatódtak,⁵² míg november végén Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda, a sereg főkapitánya fegyverszünetet nem kötött az újvári cseh kapitánnyal.⁵³ A hadjáratban a király parancsára Szabolcs megye nemessége is részt vett: az uralkodó már a patai hadi táborból szólította fel a szabolcsiakat, hogy minden egyes nemes szálljon hadba, lovasaikkal és gyalogosaikkal együtt, késlekedés nélkül.⁵⁴ Augusztus végén –Sajónémeti ostroma során – azonban úgy döntöttek a hadba szállt szabolcsi nemesek (vagy talán Mátyás király határozott így), hogy inkább hazatérnek, s a hadakozás további folytatása helyett egyforintos adót ígértek a királynak a csehek elleni sikeres harcokhoz. Ezt, a határozottan a hadakozás megváltására megajánlott adót, ugyanúgy egyforintos contribúciónak nevezik a források, mint bármely rendkívüli adót.

Mátyás természetesen el is küldte adószedőit az ígért hozzájárulás behajtására, felszólítva a megyei hatóságot, illetve külön Várdai Miklós szabolcsi ispánt, hogy abban segédkezzenek.⁵⁵ Az adószedés augusztus végén kezdődött, ám lassan folyt, az uralkodónak október végén is fel kellett szólítania a szabolcsiakat, hogy engedjék adószedőinek az adókirovást.⁵⁶ Mivel ezt az adót az oklevelek szerint kifejezetten Szabolcs megye nemessége ajánlotta meg a katonáskodás helyett, partikuláris adónak tekinthetjük. Úgy tűnik azonban, hogy nemcsak a szabolcsi, hanem több más megye nemessége is így tett. A hadjáratot követően Mátyás király azzal indokolta, hogy a visszafoglalt Balogvárat kötötte le Rozgonyi Sebestyén főkapitány részére költségei fedezésére, mert a csehek elleni harcokra „ezen a területen” megajánlott rendkívüli adó másra folyt el.⁵⁷ 1460 szeptemberében Szabolcs mellett a hadjárat által érintett Hevesben is egyforintos adót szedtek, Mátyás király ebből az adóból fizetett ki Kazai Gyulafi Detrének bizonyos összegeket, vélhetően háborús kiadásai fejében.⁵⁸ Valószínűleg a sereg északra vonulását követően a Heves me-

⁴⁹ 1471-ben Vas és Zala megyék hatósága, amikor lefoglalták a nemesi felkelés kötelezettségének eleget nem tevő Gersei Petók birtokait, jobbágyaiktól nagy összegű pénzt csikartak ki, feltételezhetően a büntetés részeként. 1471. augusztus 1. MNL OL DL 93443.

⁵⁰ Horváth Richárd: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)*. Bp., 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 12) 66.

⁵¹ 1460. augusztus 30., október 2. Bártfa okl. I. 1226., 1228. sz.

⁵² 1460. október 15. MNL OL DF 213929.

⁵³ 1460. november 19. MNL OL DF 213938., Bártfa okl. I. 1241. sz.

⁵⁴ 1460. június 17. MNL OL DL 88351.

⁵⁵ 1460. augusztus 28. MNL OL DL 81396–81397.; 1460. szeptember 25. Zichy X. 117.

⁵⁶ 1460. október 21. MNL OL DL 88357.

⁵⁷ 1460. október 7. MNL OL DL 15508.

⁵⁸ 1460. szeptember 11. MNL OL DL 90032. Detre 1461-ben a saját birtokai kamarahasznáját is megkapta. 1461. június 30. Uo. 90034.

gyei nemesség is inkább az adófizetés mellett döntött. A két megye mellett talán Ung és Pilis nemessége is a hadba szálló, de idő előtt hazatérő nemesek között lehetett. E megyék esetében ugyanis szintén tudunk egyforintos rendkívüli adóról, igaz, az ungi adószedés tényét csupán öt évvel később említik,⁵⁹ míg a pilisi forrás 1460 decemberéből származik.⁶⁰ Tekintve hogy Szabolcs megye esetében még október végén is nehézségekbe ütközött az adó kirovása és befizetése, talán a pilisiek egyforintos adóját is a hadjáratához s az abban való részvétel megváltásához köthetjük.

Ha szorosabban véve a telekkatonaság megváltását nézzük, ahhoz az 1463. és 1464. évek adatait kell áttekintenünk. Mindkét évben elrendelték a telekkatonaság kiállítását, illetve mindkét évben olvashatunk egyforintos contributióról, ráadásul ebből a két esztendőből származik a *taxa exercitialis* kifejezés is.⁶¹ 1463 tavaszán II. Mehmed szultán lerohanta Boszniát, és kivégeztette Tomašević István bosnyák királyt. Az oszmán hadak feldúlták a Temesközt és a Szerémséget, Mátyás király pedig egy nándorfehérvári ostromtól is tartott.⁶² A török támadás veszélye miatt még márciusban, Tolnaváron országgyűlést tartottak, mely elrendelte, hogy a tíz jobbágyteleknyi vagyonnál kevesebbel bíró nemesek fejenként vonuljanak hadba, a tíz porta fölötti vagyonnal bírók pedig tíztelkenként szereljenek fel egy lovas katonát is. A had toborzása és a mozgósítás a megyék feladata lett, egyrészt az ispáné vagy az alispáné, másrészt egy, a nemesi *universitas* által erre a célra választott helybéli nemesé. A telekkatonasághoz csak azokon a helyeken kellett újra összeszámolni a jobbágytelkeket, ahol nem szedtek rendkívüli adót, vagy ahonnan a törökök elhurcolták a lakosság egy részét, másutt az egyforintos adónál összeírt portaszámok lettek a mérvadók.⁶³ A hivatkozott egyforintos adó minden bizonnyal az előző évi, a Szent Korona visszaszerzésére kivetett, lassan csordogáló *contributio* volt, mellyel például Ung megye adószedői csupán a tolnavári diétán számoltak el.⁶⁴

A telekkatonaság pénzbeli megváltását nem említi a rendelkezés, csupán a nyári–ősz forrásokban megjelenő *taxa exercitialis* kifejezés alapján feltételezhető ilyesmi. A végzés arról sem szól, hogy rendkívüli adót vetettek volna ki Tolnaváron. Egy júniusi nyugtából viszont tudjuk, hogy a király és a királyi tanács egy új egyforintos *contributio* fizetéséről határozott ezen az országgyűlésen, vagy legalábbis arról bizonyosan, hogy ezt az adót Sáros megyében Szapolyai Istvánnak kell átadni.⁶⁵ Érdemes összevetni a *taxa exercitialis* és a *contributio* néven említett adók behajtására, valamint a toborzásra vonatkozó adatokat.

A hadsereg kiállítása és az adószedés közel egy időben, rögtön egymást követően zajlott – természetesen a szokásos lassúsággal. Sáros megyében 1463. június végére folyt be a *contributio* első részlete, legalábbis a két sárosi adószedő, Szinyei János és Sós Simon ekkor adott át először jelentősebb mennyiségű pénzt a beszedett adóból Szapolyai István-

⁵⁹ 1465. március 23. MNL OL DL 31840.

⁶⁰ 1460. december 19. MNL OL DL 15529.

⁶¹ 1463. szeptember 24. MNL OL DL 31811.; 1464. július 18. Zichy X. 319.

⁶² Bárány–B. Szabó–Veszprémy: A késő középkor hadtörténete, 277.; Pálosfalvi: *From Nicopolis*, 206–208.

⁶³ 1463. március 29. DRH 1458–1490. 134–136.

⁶⁴ 1463. április 2. MNL OL DL 31807. Vö. Kádas: Késmárk visszavétele, 34–35.

⁶⁵ 1463. június 21. Szapolyai oklt. 74.

nak.⁶⁶ Az adó azonban a továbbiakban csak lassan csordogált, Szinyei és Sós június 21. és szeptember 24. között több részletben adták át a befolyt összeget.⁶⁷ A szeptember végi adatot már bizonyosan adóhátraléknak tekinthetjük. Ugyanebből a régióból, június 25-ről van először adat *taxa exercitialis* nevezetű hozzájárulásra, amikor az Abaúj megyéből befolyt adóról Szapolyai Imre rendelkezett: Budára kérte a pénzt, hogy kifizesse belőle zsoldosait.⁶⁸ Ung megye adószedőit pedig szeptember 24-én szólította fel a király sürgetőleg a *taxa exercitialis* késlekedése ügyében; ezúttal is hátralékra gondolhatunk.⁶⁹ Zemplén megyében szintén folyt még az adószedés szeptemberben.⁷⁰ A kassai kés esetében ráadásul az adószedés módja is hasonlóknak tűnik, megyebéli nemesek hajtották be, akár contribúciónak, akár *taxa exercitialis*-nak nevezték is az adót.⁷¹ Úgy látszik tehát, hogy az esetleges katonaaállítás-megváltást és a contribútiót ugyanakkor fizették és ugyanúgy, ugyanazoknak. Ez arra mutat, hogy ugyanazt az adót fizették mindkét név alatt.

Bizonyos, részben már beszedett, részben hátralékos egyforintos adóról, 1463 novemberéből Szatmár, 1464 januárjából Bodrog megyéből is találunk adatot.⁷² Akár egy második adó kivetésére is gondolhatunk, Mátyás ugyanis valamiféle új *subsídiumra* várt 1463 őszén.⁷³ A terminológia (a *subsídiumot* ekkor még nem használják a portális adóra), illetve a rendkívüli adók behajtásánál megfigyelhető hosszú, akár egy évig is elhúzódó hátralékbehajtás miatt azonban inkább ugyanazon, Tolnaváron elrendelt egyforintos adó és *taxa exercitialis* hátralékát tartom valószínűbbnek. A szatmári adószedők személye (Anarcsi Tegzes Péter és Petri Ders Gergely alispánok) szintén megyei adóadminisztrációra utal. Az 1463. évi adatok tehát azt mutatják, hogy *taxa exercitialis* néven ugyanazt az adót szedték, amit máshol egyforintos contribúciónak neveztek. Előbbi elnevezés nyilván az adó katonai felhasználására utal.

A kifejezés alapján még nem lenne egyértelmű, hogy az adó ténylegesen is a katonáskodás vagy a katonaaállítás megváltására szolgált, a Nyitra megyei adatok azonban ezt is eldöntik. 1463. június 5-én a már hadba szállt, Bácscon tartózkodó uralkodó felmentette Schlick Miklóst a hadjáratban való részvétel alól. A következő hónapban kelt királyi parancsból pedig az is kiderül, hogy Schlick nemcsak a hadba szállás kötelezettsége, de a Nyitra megyei birtokairól ekkor szedett egyforintos *contributio* alól is mentességet kapott.⁷⁴ Nyitra megye adószedőjének azonban nemcsak azon földesurak birtokait kellett elkerülnie, akik Schlickhez hasonló felmentéssel bírtak, hanem azokét is, akik hadba vonultak. Forgács János adószedő ugyanis csak az otthon maradók jobbágyaitól követelhetett adót, a katonáskodók népeitől nem.⁷⁵

⁶⁶ Szapolyai oklt. 74.

⁶⁷ 1463. augusztus 2. Uo. 76–77.; 1463. augusztus 24. Uo. 78.; 1463. szeptember 24. Uo. 82.

⁶⁸ 1463. június 25. Uo. 74–75.

⁶⁹ 1463. szeptember 24. MNL OL DL 31811.

⁷⁰ 1463. szeptember 2. MNL OL DF 234371.

⁷¹ Kádas: Az adószedés megyei kezelése, 149–151.

⁷² 1463. november 5. Uo. 157.; 1464. január 26. MNL OL DL 81545.

⁷³ 1464. január 27. *Mátyás király levelei*. I–II. Szerk. Fraknói Vilmos. Bp., 1893–1895. I. 46.

⁷⁴ 1463. június 5. MNL OL DL 59498.

⁷⁵ 1463. július 26. MNL OL DL 60132.; 1463. augusztus 11. Uo. 59502.

Az 1464. évi adószedés egyértelmű képet mutat. Mátyás király március 29-i fehérvári koronázását követően újfent elrendelték a telekkatonák felszerelését. Bár Jajcát az előző évi hadjárat során, három hónap ostrom után sikerült bevenni és 1464. január végére további boszniai erődök is megadták magukat, fennállt a veszélye annak, hogy II. Mehmed szultán hamarosan sereggel indul Bosznia visszafoglalására,⁷⁶ ezért ismét fel kellett szerezni egy nagyobb létszámú mezei sereget. Ezúttal a telekkatonaság pontos szabályozása is fennmaradt, ráadásul több példányban is, két különböző – ám sajnos egyaránt a kassai kamarahaszna-kerületbe tartozó – megyének, Hevesnek és Ungnak címezve.⁷⁷ A szabályozás szerint a birtokosoknak tizenkét jobbágyporta után kellett egy lovast kiállítaniuk, mely azonban – ha valaki nem tudott, vagy nem akart hadba szállni és katonát felszerelni – megváltható volt tíz forint lerovásával. A rendelkezés a megváltást támogatta, olcsóbb volt fizetni, mint katonákat felszerelni.

A hadkiállítás kereteként a kamarahaszna-kerületek szolgáltak. Egy-egy késbe a főpapok és a főurak köréből két-két személyt jelöltek ki a katonaiállítás és a megváltás felügyeletére. A kassai kés esetében ez a feladat Pálóci László országbíróra és Ónodi Cudar Simonra hárult.⁷⁸ A király még Fehérvárról, április 6-án felszólította az érintett megyéket, és tájékoztatta őket a portaszámlálás módjáról, Pálóci és Cudar kinevezéséről.⁷⁹ A két főúr már április 15-én levelet írt Zemplén, illetve valószínűleg az összes illetékességük alá tartozó megye nemességének az általuk felügyelt adószedés (*connumeratio et exactio contributionis*) ügyében. Ez az adó bizonyosan megegyezik a telekkatonaság kiváltására szolgáló pénzzel, a két főúr hivatkozott a fehérvári dekrétumra, illetve arra, hogy az uralkodó és az országgyűlés őket rendelte ennek az adminisztrálására.⁸⁰ a *contributio* alatt tehát – a nemesi hadba szállás alóli felmentés hozadékaként – valóban érthettek telekkatonaság-megváltást is.

További adataink Szlavóniába, Zágráb megyébe vezetnek. A megye adószedéséről csupán egy panaszból értesülünk, 1465 januárjából. Eszerint 1464 húsvétja környékén Grebeni Hermanfi László és Roskoványi Tamás egyforintos adót szedett Zágráb megyében.⁸¹ Húsvét ebben az esztendőben április 1-re esett,⁸² tehát fél évvel későbbi távlatból nézve minden bizonnyal összefüggésbe hozható az április eleji, közepi adókirovással. Mátyás király október eleji, Varasd megyének címzett levele szerint azonban a szlavóniai nemesi *universitas* követői jelezték az uralkodónak, hogy nem tudnak eleget tenni a fehérvári rendelkezések szerinti hadakozásnak, az ez alóli felmentésért cserébe pedig ½ forint contributiót és a nyestbóradó kétszeri fizetését ígérték. Az első nyestbóradót 1464 őszén

⁷⁶ Pálosfalvi: *From Nicopolis*, 212–213.

⁷⁷ 1464. április 6. DRH 1458–1490. 152–154.; 1464. MNL OL DL 31837.

⁷⁸ A hadkiállítással kapcsolatos praktikus megoldást azzal is indokolta az uralkodó, hogy így nem sérül sem az ő 1462. évi ígérete – hogy nem vet ki rendkívüli adót –, sem a főpapok és bárók ebbéli esküje. 1464. április 6. DRH 1458–1490. 153.

⁷⁹ 1464. április 6. DRH 1458–1490. 152–154.; 1464. MNL OL DL 31837.

⁸⁰ 1464. április 15. MNL OL DL 67000.

⁸¹ 1465. január 20. MNL OL DL 107576.

⁸² Szentpétery Imre: *Oklevéltani naptár*. Bp., 1912. 78. [11. naptár.]

a rendkívüli adóval együtt, a másodikat pedig 1465 februárjában kellett lefizetni.⁸³ A nyestbőradó mértéke ekkor a kamarahasználval egyezett, 20 dénárt tett ki,⁸⁴ 1464 végén tehát 70 dénárt adóztak. Talán a tavasszal még a hadakozást választó nemesek döntöttek később mégis a (kedvezőbb) adó mellett.

A *taxa exercituali*s szempontjából is érdekes forrás őrződött meg Sopron város levéltárában. Az oklevél 1465. szeptember 8-án kelt, és az az évi rendkívüli adóval kapcsolatos.⁸⁵ A király tájékoztatta Sopron megye hatóságát, a jelenlegi hadjárat számára a jobbagytelkeket összeíró *connumeratorok*at és a toborzókat, hogy Sopron város szegény voltára tekintettel a városnak elengedte az aktuális adót, avagy egyforintos contributiót („taxam presentem sew contributionem unius floreni auri”), melynek fizetését a hadakozás miatt vetette ki a királyi tanács, a fehérvári dekrétum rendelkezései szerint.⁸⁶ A fehérvári dekrétum egyértelműen az előző évi koronázó országgyűlésre és az ott hozott döntésekre utal,⁸⁷ tehát 1465-ben is az előző évi rendelkezések értelmében állítottak ki telekkatonákat, ahogyan ennek megfelelően kellett egyforintos adót fizetni azoknak, akik nem a katonáskodást választották.⁸⁸ Ezek alapján ebben az esetben is egyenlőség tehető az egyforintos adó és a katonaságmegváltás közé. Ráadásul azt a feltételezést is támogatja, hogy annak ellenére is egyforintosnak emlegették ezt az adót, hogy 12 telek után csupán 10 forintot kellett fizetni. A király 1465 szeptemberében valóban hadjáratra indult, s a Száva gázlójánál vert hadi tábor.⁸⁹

1466-ban ugyancsak összefügghetett a rendkívüli adó és a katonaillesítés. Egy nyári oszmánellenes hadjáratról még 1466 elején, február–március táján tanácskozott az országgyűlés, ahol az uralkodó a nemesi kérésnek eleget téve a nemesek régi kiváltságuk szerinti, fejenkénti hadba szállását rendelte el. Nem sokkal a diétát követően azonban, a tö-

⁸³ 1464. október 11. Kaprainai B 64. 568–569.

⁸⁴ 1457. február 24., 1458. május 22. *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I. Ed. Ivan Kukuljević Sakcinski. Zagrabiae, 1862. 202–206.

⁸⁵ 1465 elejéről is ismerünk adózási adatot. Bazini László panasza szerint Bies Ádám özvegye február 14-e környékén a maga számára hajtotta be azt a Nyitra megyei contributiót, amelyet a király Bazininak adott szolgálataiért, míg Bibi György semptei várnagy február 24. körül Bazini egyik Pozsony megyei jobbágyát fogta el és csikarta ki tőle az összes taxát (1465. április 30. MNL OL DF 227236.). A februári rendkívüli adószedés 1468 előtt szokatlan, ez ugyanis a kamarahaszna behajtásának időszaka volt, melyet 1465-ben is ekkor szedtek (1465. február 10., 19. MNL OL DF 234387., 223087., illetve áttételesen 1465. február 10. Österreichisches Staatsarchiv. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Sonderbestände. Familienarchiv Erdődy. D 10126.). Talán hibás kifejezés szerepel.

⁸⁶ 1465. szeptember 8. Sopron I/5. 203. Sopron felmentésében feltehetően az is közrejátszott, hogy Mátyás király az év márciusában már 2000 forint segélyt kért a várostól a közelgő hadjáratára. 1465. március 10. Sopron I/5. 168.

⁸⁷ Pálosfalvi Tamás: A középkori magyar országgyűlések. In: Fazekas István – Gebei Sándor – Pálosfalvi Tamás: *Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejéig*. Bp., 2020. 54.

⁸⁸ Szlavónia kapcsán egy másfajta telekkatonasági kulcsot ismerünk, itt a nemesség fejenkénti hadba szállása mellett 20 jobbagytelkenként kellett egy fegyverest felszerelni. 1465. augusztus 9. MNL OL DF 256102.

⁸⁹ Horváth: *Itineraria*, 79–80. Az északi megyékből is maradt fenn ide kapcsolható adózási adat. Szapolyai Imre 1465 novemberében Balázs leleszi prépostnak írt leveléből tudjuk, hogy a szepesi gróf ekkor királyi parancsra s a királyi tanács jóváhagyásával járt el az aktuális adóbehajtás során. A levél sajnos szűkszavú, de talán ez is arra a rendkívüli adóra utal, amelyet a Felső Részek bizonyos megyéiben Szapolyai Imre emberei kezeltek. 1465. november 29. Szapolyai okl. 112. Vö. 1465. november 23. MNL OL DF 214299.

rök támadás veszélye miatt Mátyás a királyi tanáccsal újraszabályozta a katonáskodást: a báróknak és nemeseknek birtoknagyságuk szerint is katonákat kellett kiállítaniuk.⁹⁰ Ehhez a királyi tanácsi változtatáshoz kapcsolódhatott az új adó elrendelése.⁹¹ Bár az adószedői visszaélésekről csupán 1466 novemberéből olvashatunk,⁹² a toborzás és a rendkívüli adó behajtása ezúttal is egy időre eshetett. Mátyás király már május elején hadba akart szállni, Szabolcs megyében pedig már április folyamán meg is kezdődhetett az adókirovás. Az adószedők azonban problémába ütköztek a tiszántúli megyékben: a jobbágyok elszökdöstek az adófizetés elől. A helyzetet Upori László és Gáji Horvát Gergely királyi kapitányok rendezték: birtokokat foglaltak le (Berkesz), felszólítva a szökött jobbágyokat a hazatérésre és az adófizetésre.⁹³ A telekkatonaság és az adószedés feltételezhetően egyidejű elrendelése, illetve a toborzás és az adózás időbeli egybeesése alapján az 1466. évi adó esetében is felvethető, hogy az a hadkiállítás megváltására szolgált.

A katonaságmegváltás adminisztrációja

A korszak rendkívüli adószedése szorosan kapcsolódott nemcsak az aktuális hadi eseményekhez, hanem a toborzáshoz és a hadfelszereléshez is. A Felső Részeken értelemszerűen a főkapitányok és kapitányok, illetve embereik is belefolytak az adószedésbe. Az itteni harcok finanszírozását minden bizonnyal olajozottabbá tette az, hogy Szapolyai Imre a kincstartósággal együtt a főkapitányi tisztséget is betöltötte.⁹⁴ Az alkincstartó, Bajoni Lőrinc deák⁹⁵ szerepe szintén tetten érhető a rendkívüli adók esetében: 1461-ben ő referálta azt a királyi parancsot, mellyel Szepes és Sáros megyék adóját Szapolyai Istvánnak utalták ki,⁹⁶ míg 1463-ban ugyancsak Lőrinc deák relációjára állították ki a nyugtát Ung megye adószedői számára az 1462. évi adóelszámolásukról.⁹⁷ A királyi tanács, de legalábbis bizonyos bárók és főpapok szerepvállalása is meghatározó volt a rendkívüli adó adminisztrálásában. 1461-ben Várdai István érsek szerepe érhető tetten, míg 1462-ben az adószedőknek a királyi tanács bizonyos tagjai előtt kellett elszámolniuk, s úgy tűnik, hogy az adószedés módjával kapcsolatos, megyéknek szóló parancsokat is a királyi tanács nevében bocsátották ki.⁹⁸

Az 1463 és 1466 közötti, úgynevezett telekkatonaság-megváltás adminisztrációja – részben – az 1464-ből fennmaradt rendelkezésből ismerhető meg, ugyanis az 1464. évihez hasonlóan zajlott az adószedés 1465-ben is. Az 1463. évi gyakorlatra azonban csupán

⁹⁰ DRH 1458–1526. 159–160., Borosy: *A telekkatonaság*, 39.

⁹¹ Vö. DRH 1458–1526. 157. 5. j.

⁹² 1466. november. *Mátyás levelei*, I. 153–155., 1466. november 15. MNL OL DL 16435.

⁹³ 1466. április 20., május 13. MNL OL DL 31857–31858.

⁹⁴ Horváth: *A Felső Részek kapitánysága*, 948.

⁹⁵ *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. Szerk. C. Tóth Norbert et al. Bp., 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) 129.

⁹⁶ 1461. szeptember 14. MNL OL DL 70261.

⁹⁷ 1463. április 2. MNL OL DL 31807. Bajoni a városok rendkívüli adói esetében is előfordul relátorként: 1463. június 23. MNL OL DF 270379., 214160.

⁹⁸ Kádas: *Késmárk visszavétele*, 24–29.

a közvetett forrásokból következtethetünk. A telekkatonasághoz ebben az évben többnyire nem végeztek külön portaszámlálást, az adószedőknek lényegében csupán be kellett hajtaniuk a pénzt a katonáskodni nem akarók jobbágyaitól, a korábbi regisztrumok alapján. Az adatok arra utalnak, hogy a toborzáshoz hasonlóan ez a feladat is a megyékre, a megyék által választott adószedőkre hárult. A kassai és megyéiből származó adatok szerint ott két-két megyébéli jómódú vagy középbirtokos nemes járt el, míg a szatmári adószedők a hivatalban lévő alispánok lettek.⁹⁹ Az 1463. évi adószedés gyakorlata leginkább Nyitra megye esetében figyelhető meg, Újvári Schlick Miklós levelének köszönhetően. Nyitra megye adószedője Forgács János, illetve rokona, Péter lehetett,¹⁰⁰ Schlick előbbinek címezte levelét, melyben a királytól kapott felmentésének tiszteletben tartását kérte. Forgács ugyanis az ő birtokára is kiküldte familiárisát a király emberével adót szedni. A panaszos a felmentésről rendelkező királyi oklevél másolatát is elküldte az adószedőknek, hogy olvassa el és ismertesse familiárisával, a szakolcai kapitányokkal, a király emberével és másokkal. A megyei adószedő(k) mellé tehát – legalábbis Nyitrában – egy királyi megbízott is társult.

1464-ben viszont már a bárók kezébe került a telekkatonaság és az azt megváltó adó adminisztrációja. Az országgyűlés az ország hat kamarahaszna-kerületében a királyi tanács két-két tagját jelölte ki a feladatra. A hat kerület valószínűleg a Zsigmond-korból, illetve a 15. század közepéről is ismert budai, kassai, körmöci, lippai, szatmári és szerémi késeket takarhatta.¹⁰¹ Ezen egységek mellett Szlavónia és Erdély megyéiben, sőt Horvátországban is hasonló rendszerben zajlott a katonaaállítás és az adószedés 1464-ben, és talán 1465-ben is. Sajnos biztosan csupán a kassai kerületbe küldött bárók személyét (Pálóci László és Cudar Simon) ismerjük, de valószínűsíthető, hogy Szlavóniában 1464 tavaszán ugyanúgy Szapolyai Imre boszniai kormányzó, szlavón és dalmát-horvát bán felelt a telekkatonaság kiállításáért, ahogy az év őszén az ő embereinek kellett fizetni a katonáskodás megváltására megajánlott félforintos adót is.¹⁰² Az is feltételezhető, hogy miként Szlavóniában a bán, úgy Erdélyben a vajda lehetett az egyik kijelölt báró, bár erre nincs egyértelmű adat.¹⁰³

A tényleges portaszámlálást természetesen a bárók familiárisai végezték, akik munkáját megyénként egy-egy választott helybéli nemes segítette.¹⁰⁴ Pálóci és Cudar a királyi

⁹⁹ Abaúj: Kornis János és Korlát Miklós. Sáros: Szinyei János és Sóvári Sós Simon. Zemplén: Szécsi Simon és Kazsui Mihály. Szatmár: Anarcsi Tegzes Péter és Petri Ders Gergely. Kádas: Az adószedés megyei kezelése, 139–141., 1463. szeptember 2. MNL OL DF 234371.

¹⁰⁰ 1463. június 28., július 28. MNL OL DL 59499., 59501. A két Forgács ezúttal is megosztozhatott az adószedői feladatokon. Vö. 1457. december 22. Uo. 59471.

¹⁰¹ Vö. Weisz Boglárka: *A pénzügyi szervezet archontológiája*. [Kézirat.]

¹⁰² Vö. 1464. október 11. Kaprinai B 64. 568–569.

¹⁰³ 1464 végén Mátyás király Patai Dezső Antal és Zsuki Mihály adószedőket szólította fel, hogy regisztrumaikkal tegyenek előtte számadást, a forrásból azonban nem derül ki, hogy milyen adóról van szó. 1464. december 4. MNL OL DF 255167. Vö. W. Kovács András: *Az erdélyi megyék részvétele a királyi adó behajtásában*. In: *Peregrináció és erudíció. Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére*. Szerk. Bogdándi Zsolt – Lupescu Makó Mária. Kolozsvár, 2020. 495.

¹⁰⁴ Már Zsigmond király 1435. évi törvénye előírta, hogy a jobbágytelkek összeírására egy megyébéli középbirtokos nemeset kell választani. DRH 1301–1457. 280.; *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the*

parancslevéllel Butkai András alországbíró és Csobádi Gergelyt küldte Zemplén megyébe a jobbágytelkek számbavételére és az adó behajtására. Előbbi Pálóci vezető familiárisának számított, míg Csobádi Cudar szolgálatában állt.¹⁰⁵ Butkai maga is zempléni birtokos volt, de valószínűleg egy másik helyi nemes is elkísérte a telkek összeírására. Szlavóniában még szemléletesebb a bárói família alkalmazása. A két zágrábi adószedő egyike, Roskoványi Tamás – bár az oklevél szerint az uralkodó rendelte Zágrábba adót kiróni –, Szapolyai familiárisa volt, akit ráadásul az ország másik végéből irányított ura Szlavóniába.¹⁰⁶ Az északi országrészből származó Roskoványi mellett a helyismeretet társa, a szlavóniai Grebeni Hermanfi László biztosította.¹⁰⁷ Zemplén és Zágráb mellett Pozsega megye egyik 1464. évi adószedőjét is ismerjük, itt a megyebéli Cserneki Dezső fia István róttá ki a contributiót.¹⁰⁸

A katonaaállítás és adószedés 1464-ben is megcsúszott. Mátyás király május 27-én Szepes megyének küldött parancsa szerint a megyei nemesség még ekkor sem döntötte el, hogy katonáskodik-e, vagy inkább adót fizet.¹⁰⁹ A király végül megelégedte a várakozást, és július 17-én a folyamat meggyorsítására saját emberét, Temesvári Lőrinc kancelláriai jegyzőt küldte a kassai késbe. Az erről tudósító királyi parancs megkülönbözteti azokat a nemeseket, akik adót fizetnek, és azokat, akik a hadba szállást választják, mindenkinek saját belátására bízták a döntést. Az adózást választóknak a megyei *connumeratorok*nak kellett átadniuk a pénzt, míg a katonáskodóknak hadra készen, lovasaikkal együtt kellett megjeleníteniük mustrára Lőrinc és a bárók előtt, hogy Havas Boldogasszony ünnepére (augusztus 5.) a futaki hadi táborba érhessenek.¹¹⁰ Az adószedés nemcsak északon csúszott meg, hanem délen is. Bodrog megyében szintén tartott még az adófizetés a nyári hónapokban is.¹¹¹ Az adószedés folyamatát nyáron valószínűleg a mezei munkák is lassították, ám a késlekedés fő oka 1464-ben (és 1463-ban) minden bizonnyal éppen az adó vagy a hadakozás közötti választás, és az ehhez kapcsolódó adminisztráció volt.

A szepesi parancs, illetve a királyi megbízottról tudósító másik oklevél egyaránt arról tanúskodik, hogy az adózást választóknak a pénzt a megyékbe állított *connumeratorok*nak

Medieval Kingdom of Hungary. Ed. János M. Bak. 2019. [Online.] 489., 494. (https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4/). Legutóbbi megtekintés: 2022. augusztus 5.)

¹⁰⁵ 1464. április 15. MNL OL DL 67000. (Csobádi neve áthúzva.) Vö. 1452. november 9. MNL OL DL 14590.

¹⁰⁶ *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. II. Megyék. Szerk. C. Tóth Norbert et al. Bp., 2017. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) (= Arch. II.) 20. 8. j.; Kubinyi András: A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik). *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica* 13 (2008) 247.; Horváth Richárd: Adalékok a Szapolyaiak északkelet-magyarországi felemelkedéséhez. In: *Tanulmányok a középkorról*. Szerk. Neumann Tibor. Bp., 2001. (Analecta Mediaevalia 1) 104. A családra bővebben lásd Kádás István: *A megye emberei. A szolgabírói hivatal és viselői Északkelet-Magyarországon (1329–1545)*. Bp., 2020. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 100–102.

¹⁰⁷ Pálosfalvi Tamás: Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlavón köznemes politikus pályaképe. Második közlemény. *Századok* 142 (2008) 278–279.

¹⁰⁸ 1464. június 29. MNL OL DL 74679. 35. Cserneki 1470-ben pozsegai alispánként tevékenykedett, de akár már 1464/1465-ben is betölthette ezt a tisztséget (Arch. II. 184. 4. j.). 1472-ben szintén adót szedett Pozsegában. 1473. október 10. MNL OL DL 74714.

¹⁰⁹ 1464. május 27. MNL OL DL 45095. Vö. Pálosfalvi: *From Nicopolis*, 215.

¹¹⁰ 1464. július 17. MNL OL DF 223007.

¹¹¹ 1464. július 18. Zichy X. 319.

kellett lefizetniük. Ez nemcsak a kassai kés esetében volt így, Erdélyben az ország védelmére megajánlott *contributio generalis* behajtóit és *connumeratorait* érte 1464-ben sérelem,¹¹² míg a következő évben Sopron megyében szintén a *connumeratorokra* hárulhatott az adószedés. A *connumerator* szóval a források leginkább a telekkatonasághoz szükséges portaszámlálást végző személyeket nevezik. Munkájuk nagyban hasonlított a forrásokban következetesen *dicatornak* nevezett adórovókéra, összeírták és regisztrumba foglalták a jobbágytelkeket.¹¹³ Praktikus megoldás volt, hogy a katonaaállításához készített regisztrum szolgáljon egyszerre a katonaságot megváltó adó jegyzékeként is, míg 1463-ban a korábbi adóregisztrum alapján állították ki a katonákat. A megyékben tevékenykedő *connumeratorok* munkájuk végeztével minden bizonnyal uraik, a késekbe rendelt bárók felé számoltak el a befolyt pénzzel, akik az adóforintokat közvetlenül felhasználva felfogadták a katonákat. A korszakban olykor megfigyelhető az udvari familiárisok, lovagok adószedői megbízatása,¹¹⁴ esetükben is feltételezhető, hogy az adó behajtását követően rájuk hárult a zsoldosok felfogadása is.

Az uralkodó az adószedés megsürgetésére a bárók emberei és a megyékben választott adószedők mellé is kiküldehetett királyi megbízottat, mint 1464-ben Temesvári Lőrinc kancelláriai jegyzőt, 1462-ben pedig Kálmáncsehi Domokos prépostot a kassai kés területére.¹¹⁵ Talán az 1463-ban Nyitrában eljáró „király embere” is kancelláriai alkalmazott lehetett.¹¹⁶ Ennél drasztikusabb megoldás volt, amikor a király egyik kapitányát bízta meg az adó mielőbbi „bevasalásával”. Az adószedők szorosán együttműködtek a toborzást végző *sollicitatorokkal*, valamint a királyi kapitányokkal. Az 1463-ban Schlick Miklóst felmentő királyi oklevelet az adószedők mellett a szakolcai kapitányoknak is címezték, s maga Miklós is kérte, hogy a kapitányokkal is ismertessék meg annak tartalmát.¹¹⁷ Az adót feltehetőleg nemcsak a török elleni harcokra fordították, hanem részben az 1463 nyarán Szakolcánál betörő csehek elleni küzdelmekre is, ami a kapitányok adószedési szerepét is magyarázhatja.¹¹⁸ Ráadásul 1463 júniusában a Felső Részek kapitánya tisztségét viselő Magyar Balázs is kiküldte emberét Nyitrába az adófizetés kikényszerítésére.¹¹⁹ Feltehetően Nyitrában is a kapitányoknak adták át a befolyt pénzt az adószedők, ahogyan Sárosban. 1465-ben Mátyás király nemcsak a Sopron megyei hatóságot és az adószedést is végző *connumeratorokat* szólította fel Sopron városának adómentessége ügyében, hanem

¹¹² 1464. november 26. MNL OL DL 30207.

¹¹³ Vö. 1459. november 10. MNL OL DL 15418.

¹¹⁴ Pl. Sitkei Bertalan (1459. Zala: MNL OL DL 15418. Vö. 1462. április 8. MNL OL DF 214104.), Tímári Józsa (1461. Bács: MNL OL DL 16323.) vagy Zsuki Mihály (Erdély: 1464. december 4. MNL OL DF 255167. Vö. 1462. december 14. Uo. 255166.).

¹¹⁵ Kádas: Késmárk visszaváltása, 23–24.

¹¹⁶ 1459-ben Zalában, 1460-ban Szabolcsban is kancelláriai jegyző volt az egyik királyi adószedő. 1459. november 10. MNL OL DL 15418.; 1460. augusztus 28. Uo. 81396. Vö. Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet, 98–99., 110., Uő: A kincstári személyzet a XV. század második felében. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*. XII. Fel. szerk. Fehér József. Bp., 1957. (Budapest Várostörténeti Monográfiái 19) 26.

¹¹⁷ 1463. június 5. MNL OL DL 59498.

¹¹⁸ A cseh rablócsapatok Vág menti várakat foglaltak el és Turóc megyét is pusztították, míg az év végén a nádor és Magyar Balázs vissza nem hódította a rablók turóci erődjét. 1463. június 28. MNL OL DL 59499.; 1463. augusztus 31. Szapolyai oklt. 78–79.; 1463. november 1. Uo. 85.; 1463. december 15. Uo. 87–88.

¹¹⁹ 1463. június 28. MNL OL DL 59499.

a toborzásért felelős *sollicitatorokat* is.¹²⁰ 1466-ban Upori László és Gáji Horvát Gergely királyi kapitányok valószínűleg a tiszántúli megyék (a szatmári és területe)¹²¹ hadkiállításáért feleltek, ezért tudtak rögtön fellépni az adókerülők ellen. A Bihar megyei Margittafalván még csatába is bocsátkoztak az adókerülő jobbágyokkal, melynek során a település is tűz martalékául esett.¹²²

Kitekintés

A Kubinyi András által felhozott 1467. és 1471. évi adatok a személyes hadba vonulás megváltásával kapcsolatosak. Az 1467. évi forrás a fogarasföldi románság adójáról szól, a hadjáratban részt vevő románoktól egy forint, a hadi feladatokat nem vállalóktól pedig két forint rendkívüli adót hajtottak be.¹²³ Az adót minden bizonnyal az 1467. végi moldvai hadjárat kapcsán vetették ki, talán csak a térség népeire.¹²⁴ Az 1467-ben meginduló kincstári reformok rendkívüli adót érintő változásai kapcsán érdemes kiemelni az 1468 szeptemberében, Mátyás cseh háborújára megajánlott adót. Ezt már segélynek (*subsidium*) nevezték, mely ugyan adminisztrációjában elkülönült a rendes adótól, ám a közel egy időben szedett két taksa „kiegészítette egymást”, a 80 dénáros segély a királyi kincstár adójává átnevezett kamarahasznával együtt tett ki egy forintot, megelőlegezve az 1470-től általánossá váló gyakorlatot, amikor is a rendes adót belefoglalták a rendkívülibe. Szintén megemlíthetjük, hogy a segélyt elrendelő dekrétum egyúttal egy évre fel is mentett mindenkit a nemesi felkelés alól, hacsak a török szultán vagy más nagy ellenség nem támadna az országra.¹²⁵

1471 végén, a Vitéz-féle összeesküvést követően újfent rendelkeztek a *generalis exercitus* felállításáról (melyet a lengyel betörés és a törökök szabácsi építkezése is indokolhatott),¹²⁶ ám a gyakorlatban ez is megváltható lett.¹²⁷ A Közép-Szolnok és Tolna megyéknek küldött oklevelekből kiderül, hogy ekkor nem egyenként döntöttek a nemesek,

¹²⁰ 1465. szeptember 8. Sopron I/5. 203.

¹²¹ Weisz Boglárka: A váradi kamara. In: *Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban*. Szerk. Zsoldos Attila. Nagyvárad, 2018. (Tanulmányok Biharország történetéről 5) 110.; Weisz Boglárka: A szatmári kamara története a 14. század közepéig. In: *Az ecsedi Báthoriak a XV–XVII. században*. Szerk. Szabó Sarolta – C. Tóth Norbert. Nyírbátor, 2012. 85.

¹²² 1473. november 26. *Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez*. I–II. Szerk. Bártfai Szabó László. Bp., 1919. I. 438–440.; 1478. március 26. Zichy XI. 211–213. Vö. Kádás István: Lázadó parasztok Mátyás király ellen. Újkor.hu. <https://ujkor.hu/content/lazadozo-parasztok-matyas-kiraly-ellen>. (Legutóbbi megtekintés: 2022. január 27.) 1477-ben a Zala megyei adószedők panaszára Mátyás király ugyancsak egy kapitányára, Tarcai Tamásra bízta, hogy hajtsa be az adót a vonakodóktól. 1477. augusztus 12. MNL OL DL 45693.

¹²³ 1467. november 9. MNL OL DL 67837.

¹²⁴ Ugyanezen kétforintos „hadiadót” a szomszédos Barcaságban is behajtották. 1468. január 4. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. Hrsg. Gustav Gündisch et al. Hermannstadt–Bukarest, 1892–1991. VI. 317.

¹²⁵ 1468. szeptember 29. DRH 1458–1490. 177–178.; 1468. október 8. MNL OL DF 247331.; 1468. december 8. Uo. 214461.; 1469. január 15. Uo. 266512. Vö. 1470. november. DRH 1458–1490. 183., 187.

¹²⁶ Pálosfalvi: *From Nicopolis*, 236–238.

¹²⁷ Az 1471. szeptemberi országgyűlésen Mátyás ígéretet tett arra, hogy a kamarahasznán kívül más adót az országlakosok beleegyezése nélkül nem fog követni. 1471. szeptember 18. DRH 1458–1490. 196.

harcolnak-e vagy fizetnek, hanem a megyei *universitas* határozott, többnyire az adózás mellett. E gyakorlat hasonlóságot mutat a nádori közgyűlések 1467 utáni megváltásával, ahol a megyék szintén dönthettek az adófizetés mellett.¹²⁸ a Közép-Szolnok megyei irat alapján a *contributio* összege 80 dénár volt, amibe már belefoglalták az 1472. évi kamara-hasznát is.¹²⁹ Szabolcs megyében 1472. január végén már befejeződhetett az adó behajtása,¹³⁰ Tolnában márciusban feltehetően már a hátralékbehajtás és bírságolás zajlott.¹³¹ Március végén Szlavóniában is bírságotak és lefoglalták az adókerülők javait.¹³² 1472 telén Valkó megyében is rendkívüli adót szedtek, itt azonban némileg kisebb összeget, 60 dénárt telkenként. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy az uralkodó mérsékelte a török támadásoknak kitett megye adóját.¹³³ A valkói adó adminisztrációjában Újlaki Miklós bosnyák király, macsói bán is részt vett: Mátyás király adószedőjét Miklós király embere is elkísérte.¹³⁴ Az 1472 áprilisában tartott országgyűlésen újabb, portánként egyforintos adót (feltehetően az 1473. évi rendes adót is belefoglalva) vetettek ki a török elleni harcokra,¹³⁵ mely megnehezíti a nyári-ősz adózási adatok „szétszalazását”.¹³⁶ Körös megyében mindenesetre még szeptember végén is az év eleji adó körül „forrt a levegő”,¹³⁷ Tarcai Tamás pedig még novemberben is bizonyos 80 dénáros adó maradékáért küldte familiárisát Bártfára.¹³⁸

1474-ben, a Mátyás távollétében lebonyolított országgyűlés egyforintos adót ajánlott meg (melyet megyei kezelésbe rendelt) és egyéves felmentést biztosított a katonáskodás alól, csak a szultán támadása jelentett kivételt.¹³⁹ Hasonlóképpen határoztak a szabácsi hadjáratot megelőző, 1475. évi adókiivetés során is.¹⁴⁰ 1477 nyarán azonban a III. Frigyes császár elleni hadjáratra készülő uralkodó újra a megyéknek szegezte a kérdést, hogy a katonáskodást vagy az adófizetést választják. A király Sáros megyének címzett oklevele szerint korábban már hadba hívó parancsot küldött a nemeseknek, akik kötelesek személyesen hadba vonulni az ország ellenségeivel szemben. Egynémely megye azonban, megismerve a királyi utasítást, követeket küldött Mátyáshoz, kérvényezve, hogy mentesítse őket az efféle katonáskodás fáradsága alól, s ezért cserébe egyforintos adót ajánlottak meg. Az oklevél a nemesi felkelés megváltására megajánlott adó felhasználási céljával

¹²⁸ Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet, 110–111.

¹²⁹ 1471. december 13. MNL OL DL 65105.; 1471. december 25. körül. Uo. 45482. (Az adó nagysága az oklevél sérülései miatt nem egyértelmű.)

¹³⁰ 1472. január 31. MNL OL DF 285916.

¹³¹ 1472. március 19. MNL OL DL 73314.

¹³² 1472. március 23. MNL OL DF 244382.; 1472. szeptember 22. MNL OL DL 100825. Vö. Pálosfalvi: Grebeni Hermanfi, 196.

¹³³ Vö. Engel Pál: A török dúlások hatása a népségre. Valkó megye példája. *Századok* 134 (2000) 267–321.

¹³⁴ 1472. július 2. MNL OL DL 37647.

¹³⁵ 1472. április 28. MNL OL DF 295386. Vö. Vestigia Infocus 2356. <http://vestigia.hu/infocus/kepek/1414601630.jpg>. (A letöltés ideje: 2022. július 18.)

¹³⁶ 1472. augusztus. MNL OL DF 257817.; 1472. szeptember 8. MNL OL DL 95391.; 1473. október 10. Uo. 74714.; 1472. december 3. Uo. 17399.

¹³⁷ 1472. szeptember 22. MNL OL DL 100825. Vö. Pálosfalvi: Grebeni Hermanfi, 296.

¹³⁸ 1472. november 25. MNL OL DF 214621.

¹³⁹ 1474. október 2. DRH 1458–1490. 215. Vö. Kádas: Az adószedés megyei kezelése, 133–136.

¹⁴⁰ 1475. május 29. DRH 1458–1490. 224.

kapcsolatban is világosan fogalmaz: az ország védelmére Mátyás zsoldosokat fogadott fel, akik fizetése miatt nagy szükség van az adóforintokra.¹⁴¹ A hadjáratot követően az 1478. eleji országgyűlés ismét szabályozta a rendkívüli adó és a katonáskodás kérdését. A diéta résztvevői az az évi segélyen felül további öt évre évenkénti egyforintos rendkívüli adót ajánlottak meg, amiért cserébe kérték Mátyást, hogy ebben az időszakban ne kelljen hadba szállniuk az országlakosoknak, csak azon esetben, ha a császár, a török szultán, a cseh vagy a lengyel király, illetve a ruméliai beglerbég személyesen támadná meg seregével az országot. Amennyiben egy ilyen nagyobb támadás bekövetkezne, akkor viszont pénzen se lehessen megváltani a hadba szállást.¹⁴²

A nemesi felkelés és a rendkívüli adó összekapcsolása tehát a kincstári reformot követő években is megfigyelhető.¹⁴³ A hadakozás, katonaállítás és a hadiadó közötti kapcsolatot ráadásul már Mátyás elődjeinél is kimutatható. Amikor Zsigmond király 1399-ben a hadakozás alól kibívó nemesek miatt elrendelte, hogy számolják meg és foglalják regisztrumba a megyékben a jobbágyportákat, ezzel egy időben rendkívüli adót is behajtottak.¹⁴⁴ Zsigmond lehetővé tette a hadakozás alóli felmentés „megvásárlását” is,¹⁴⁵ 1455-ben pedig egy olyan, telkenként félforintos rendkívüli adót vetettek ki, mely esetében a megyei nemesek dönthettek, hogy hadba szállnak vagy adót fizettetnek jobbágyaikkal.¹⁴⁶

Összegzés

A vizsgált időszak rendkívüli adói hadiadók voltak, általában katonai célból vetették ki ezeket, s arra is fordították. Különösen igaz ez a háború sújtotta Felső Részeken, az ottani birtokosok által megajánlott partikuláris adókra. A hadiadó és a katonáskodás össze is függött, a nemesek meg is válthatták katonáskodási kötelezettségüket jobbágyaik pénzével. Úgy tűnik azonban, hogy nem szedtek külön contributiót és külön *taxa exercitua*list, hanem ugyanazon rendkívüli adó két elnevezéséről volt csak szó, mellyel megváltható volt a nemesi felkelés, és ezzel összefüggésben a telekkatonaság is. A katonáskodó nemes jobbágyaitól vagy nem szedtek rendkívüli adót, vagy – mint például 1459-ben – csak feleannyit, mint a fegyveres szolgálattól távol maradó társuktól.

A rendkívüli adók középszintű adminisztrációjában, úgy tűnik, meghatározó szerepet játszottak a (korábbi) kamarahaszna-kerületek. Különösen a kassai és fordul elő többször rendkívüli adók kapcsán.¹⁴⁷ Horváth Richárd megfigyelése szerint a kassai és körmöci

¹⁴¹ 1477. július 10. MNL OL DF 270404.

¹⁴² 1478. március 29. DRH 1458–1490. 238–239.

¹⁴³ Vö. Mályusz Elemér: A magyar állam a középkor végén. In: *Magyar művelődéstörténet. I–V.* Szerk. Dománovszky Sándor et al. H. n. [Bp.,] 1939–1942. II. (Magyar renaissance) 60.

¹⁴⁴ 1399. január 25. ZsO I. 5683. sz.

¹⁴⁵ Bárány-B. Szabó-Veszprémy: A késő középkor hadtörténete, 239.

¹⁴⁶ 1455. szeptember 2. MNL OL DF 267763.

¹⁴⁷ „... sub cultello Cassoviensi...” 1462. augusztus 17. MNL OL DF 270551.; „... in cultello Cassoviensi...” 1464. december 30. Szapolyai okl. 103.

kések a korszakban védelmi-igazgatási feladatokat is betöltöttek.¹⁴⁸ A kamarahasznakerületek szerepének illetően kibővülése a többi kés esetében is feltételezhető, az 1464. évi telekkatonaság, illetve telekkatonaság-megváltás ugyanis nemcsak az adószedés, hanem a hadkiállítás középszintű egységeként is tekintett ezekre.

Az adószedés és a hadkiállítás közötti szoros kapcsolat a „terepen” is megmutatkozott. 1464-ben és 1465-ben a telekkatonasághoz szükséges jobbágyporta-számlálást végző *connumeratorok* szedték be a hadakozás megváltására szolgáló egyforintos adót is, a hadi toborzókkal együttműködve. Az így behajtott pénzből a hadkiállítással megbízott bárók, illetve királyi kapitányok, udvari katonatisztek fel is fogadhatták a szükséges zsoldosokat. A királyi kapitányok szükség esetén fegyveres segítséget is nyújthattak az adó behajtásához. A rendkívüli adó és a katonáskodás összekapcsolása, illetve különösen a nemesekre bízott választás azonban az adó adminisztrációját is bonyolította, megnyújtva az adószedés idejét, melyet a tavaszi–nyári adózás esetében a mezei munkák is lassítottak.

A katonai kötelezettség pénzbeli megváltása mindenestre indokot teremtett az uralkodó számára rendkívüli adó kivetésére, s az így befolyt összegek elősegítették az ütőképesebb zsoldossereg fenntartását a kevésbé hatásos nemesi felkelés helyett, míg a nemesség számára a katonáskodás alóli felmentés vonzóbbá tette a rendkívüli adó megajánlását is.

---

¹⁴⁸ Horváth: A Felső Részek kapitánysága, 925.

CONTENTS

STUDIES

- Walter Pohl – Johannes Krause – Tivadar Vida – Patrick J. Geary**
The Integrative Archaeogenetical, Archaeological and Historical Examination of East-Central Europe, AD 400–900 341
- Ráhel Gloviczki** *The Medieval Hungarian Royal Coronation in European Context* 355
- István Kádas** *When the Tax is a Redemption. Redemption of Military Service and Extraordinary Taxation in the Early Years of King Matthias's Reign (1458–1464)* 383
- Miklós Fóti** *An Unusual Demographic Phenomenon and its Background in the Territory of Sancak of Szeged. The Sudden Transformation of Mikla into a Town in 1578* 403
- Gergely Tóth** *Typical and Idiosyncratic Features in the Career of a "Hungarus" Intellectual. The Forgotten (Auto)biography of Matthias Bel* 417
- Márta Hantos-Varga** *Between "Obsolete" Anti-Judaism and Modern Racism. The Grey Zone of Anti-Jewish Argumentation of Catholic Authors* 447
- Tamás Csapody** *History of the Chervenka Exhumations* 481
- Rita Kiss** *The Integration of 1956 Hungarian Refugees in Bavaria* 513

DATABASE

- Zsófia Kádár – Dorottya Piroska B. Székely** *Database of Churchmen Attending Seventeenth-century Hungarian Diets* 533

REVIEW

- Balázs Varga** *The History of Győr's Monography from the Era of Dualism until Today* 627
-

E számunk szerzői

Csapody Tamás, egyetemi docens, Semmelweis Egyetem, Általános Orvostudományi Kar ● Fóti Miklós, tudományos munkatárs, BTK TTI ● Gloviczky Ráhel, egyetemi hallgató, ELTE BTK ● Hantos-Varga Márta, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola ● Kádár Zsófia, tudományos munkatárs, ELTE BTK, Universität Wien, Institut für Österreichische Geschichtsforschung ● Kádas István, tudományos munkatárs, BTK TTI ● Kiss Rita, német-történelem szakos tanár, Realschule St. Vinzenz von Paul [Markt Indersdorf] ● B. Székely Dorottya Piroska, PhD-hallgató, tudományos segédmunkatárs, ELTE BTK ● Tóth Gergely, tudományos főmunkatársa, BTK TTI ● Varga Balázs, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar ● Vida Tivadar, egyetemi tanár, ELTE BTK, tudományos tanácsadó, BTK Régészeti Intézet

(BTK TTI = Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

(ELTE BTK = Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erszebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbesítő postahivatalnál.

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

